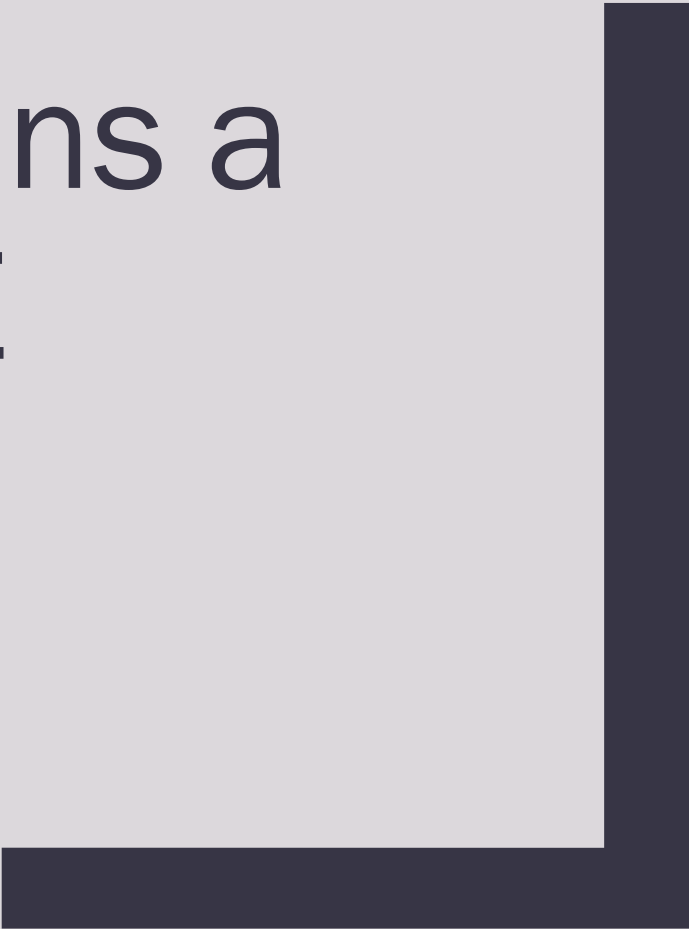

Referents femenins a l'aula de CLE

Lucía Medea-García
34es JIPC – 22 juliol 2020

Estructura del taller

1. Introducció
2. Repàs històric
3. Indicacions metodològiques i didàctiques
4. Exemples pràctics
5. Treball en grup
6. Posada en comú i conclusions

1. Introducció

1. Introducció

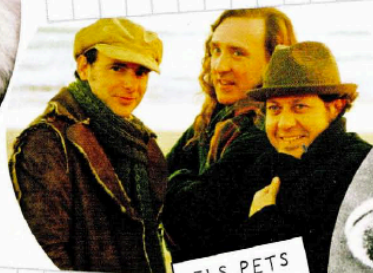
- No podem entendre una cultura i una literatura sense la participació de les dones.
- Sabem que a l'àmbit escolar (1r–4t ESO) hi ha només un 7,6% d'aparicions de dones als manuals educatius (López–Navajas 2014).
- Veus: amb molt pocs referents culturals, però pràcticament cap de femení (només alguns al Veus 3).
 - Exemple de Dalí al Veus 1: 2 vegades, 2 pàgines senceres, text i fotografia.

1 Coneixes aquests personatges? Escolta i completa la informació.

FLOQUET DE NEU

Els últims nés de Floquet de Neu van néixer al zoo de Barcelona el 26 d'agost de 2004.
El Floquet de Neu va morir a Barcelona

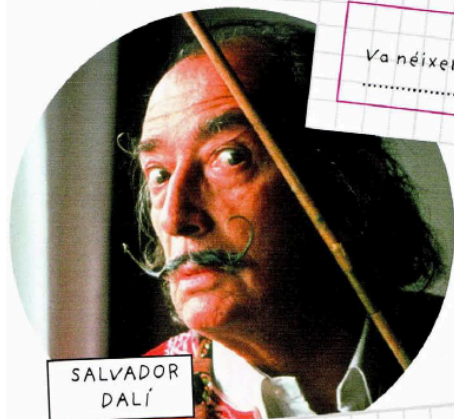
ELS PETS

Van néixer a Constantí
El seu disc «Apost» va arribar a les botigues

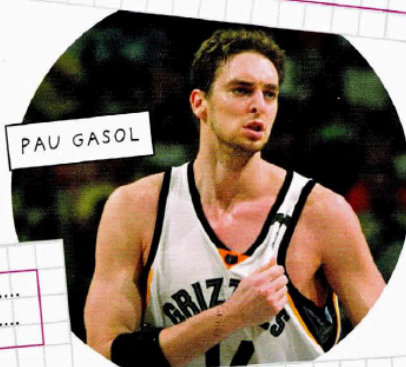
HANS GAMPER

Va néixer a Winterthur
..... va fundar el Futbol Club Barcelona.

SALVADOR DALÍ

Va néixer a Figueres
Va morir

PAU GASOL

Va néixer a Sant Boi de Llobregat
..... va fitxar per a un equip de la NBA.

Vides curioses

5 En parelles. Quins d'aquests fets van passar a Marilyn Monroe i quins a Salvador Dalí.

NO VA CONÈIXER EL SEU PARE.

ES VA CASAR DUES VEGADES AMB LA MATEIXA PERSONA.

ALS 20 ANYS VA PASSAR 35 DIES A LA PRESÓ.

ERA UNA PERSONA TÍMIDA I NERVIOSA.

A PARTIR DELS SET ANYS NO VA VIURE AMB LA SEVA FAMÍLIA.

VA TENIR MOLTS AMANTS.

EL SEU SIGNE DE L'HORÒSCOP ERA BESSONS.

ALS 25 ANYS VA CONÈIXER LA PERSONA MÉS IMPORTANT DE LA SEVA VIDA.

EL SEU SIGNE DE L'HORÒSCOP ERA TAURE.

ES VA CASAR PER PRIMERA VEGADA ALS 16 ANYS.

I tu, què hi dius?

Què us sembla?

Potser sí / no.

No pot ser.

Segur que és mentida / veritat.

6 En grup. Escriviu dues frases sobre la vostra vida, una informació és veritable i l'altra és falsa. Cadascú llegeix les seves frases i els altres endevinen quines són veritables i quines, no.

I si el posem junt amb Remedios Varo?

(L'exemple del videoclip *Bedtime stories*, de Madonna)

1. Introducció

- Les implicacions d'aquesta absència són de tipus:
 - Acadèmic: falta de rigor acadèmic i una incorrecta transmissió cultural.
 - Cultural: se'ns furta patrimoni cultural, i es fa passar per universal un coneixement que només és parcial.
 - Social: deslegitimació d'autoritat social, perquè no es reconeixen les seves aportacions; manca de models.

(López-Navajas, 2014a)

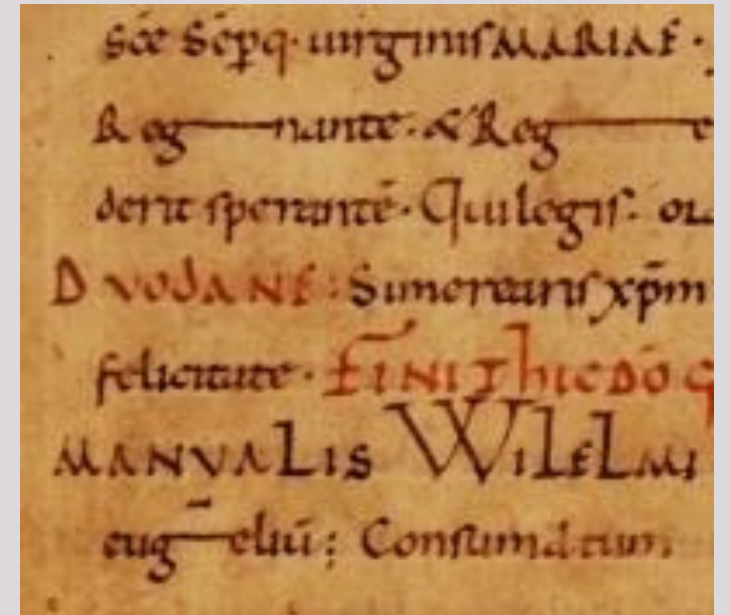
- Aquest taller pretén oferir metodologia, idees i material per a intentar ajudar a corregir aquesta situació. Ens centrarem en textos, però és traslladable a qualsevol altre tipus d'expressió artística.

2. Repàs històric

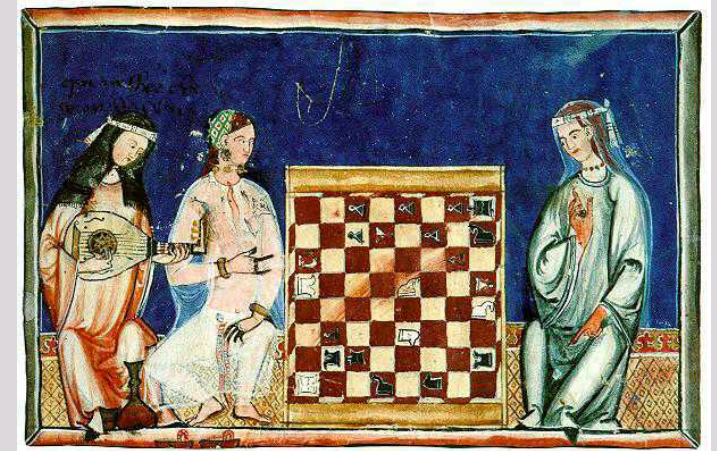
Dhuoda (IX)

- Dama d'estirp noble carolíngia, comtessa de Barcelona.
- Va escriure un manual d'educació per el seu fill gran, Guilem.
- *Liber Manualis* (843) és considerat el primer tractat pedagògic de l'edat mitjana.
- La filòsofa Teano de Crotona (VI aC) es podria considerar una antecendent.

Hind (XII)

- Era esclava, va viure a Xàtiva. Tenia formació de poeta cantora i era considerada una virtuosa del llaüt.
- Es coneixen els versos que li dedica un metge de Xàtiva convidant-la a sa casa perquè tocara el llaüt, i també es conserven els versos de la seva resposta.
- *Fakhr*: consciència del valor propi.
- Amat al-Aziz, Al-Abadiyya, entre les “valencianes”.

La Comtessa de Dia (XII) i les trobairitz

- Es pensa que va ser la dona de Guillem de Poitiers, i d'ella ens queden 4 cançons.
- Trobairitz: eren dones molt cultes, pertanyien a la noblesa i tenien accés a la cultura de la seva època. Cantaven als cavallers i als trobadors.
- El seu llenguatge és directe, sense ambigüitat i personal, escriuen sobre els seus sentiments íntims i revelen les seves experiències i emocions. Les *trobairitz* eren dones agosarades que cantaven l'amor que sentien pels seus amants amb atreviment i cortesia.
- Destaca la seva veu poètica, gallarda i autoritzada.
- Castelloza, Maria de Ventadorn, Azalais de Porcairagues, Tibors de Sarenom....

Reyna de Mallorques (XIV)

- Poetessa, va ser una de les dues esposes de Jaume III (rei de Mallorca): Constança d'Aragó o Violant d'Hongria.
- Només es conserva una peça d'ella, però el fet que es conservi a la traducció catalana del Decameró (1434) testimonia el seu èxit i popularitat.
- El poema presenta característiques heretades de la tradició trobadoresca, com la gallardia de la seva veu poètica.
- Hereva de la tradició de les trobairitz: Garsenda de Proença, Beatriu de Dia, etc.

Maria de Castella (XV)

- Infanta de Castella i Reina consort d'Aragó (casada amb Alfons el Magnànim).
- Va ser lloctinent d'Alfons i l'única que va regir els destins de la Corona d'Aragó, a soles, durant 25 anys, mentre el seu marit estava a Nàpols.
- Va prendre mesures per fer front a la greu crisi econòmica que travessava el país, va intervenir en la lluita remença, va treballar per aturar les guerres que enfrontaven la corona castellana i la catalanoaragonesa i va aconseguir que signessin diverses treves. També va presidir les Corts catalanes —cosa que cap dona no tornaria a fer fins al 2010—, i va ser una mediatora excel·lent.
- Va reunir una biblioteca personal amb més de 70 llibres, i una gran quantitat escrits en català.
- Gran promotora de la cultura i del català.
- Epístoles.
- Caterina de Lancaster, Isabel de Villena, Isabel La Catòlica, Isabel de Sant Jordi...

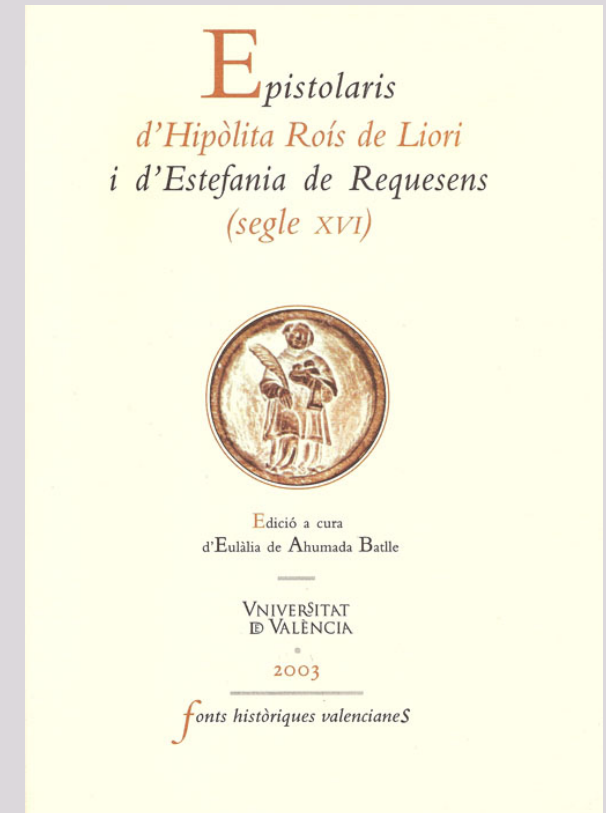
Isabel de Villena (XV)

- Filla d'Enric de Villena, va viure a la cort de Maria de Castella des de petita.
- Es conserva d'ella l'obra *Vita Christi*, la vida de Jesucrist a través de les dones. Dirigida a les religioses del convent. S'observa una defensa de les dones que rebutava directament els tòpics de la literatura misògina.
- L'obra d'Isabel va pertènèixer a la *Querella de les dones*.
- Va tenir més èxit editorial que el *Tirant lo Blanch*.
- Maria de Castella, Isabel la Catòlica, Isabel Suaris, Tecla de Borja, Aldonça de Montsoriu, Isabel de Sant Jordi.

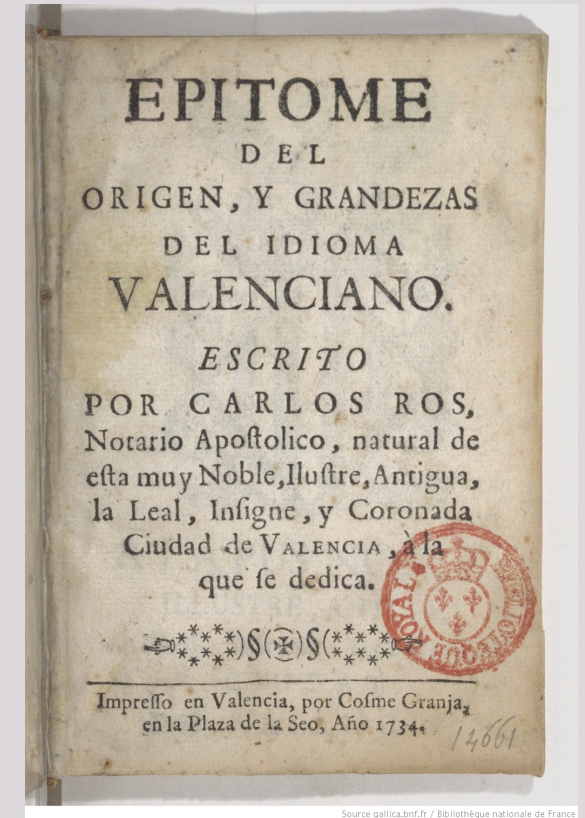
Hipòlita Roís de Liori i Estefania de Requesens (XVI)

- Hipòlita, noble valenciana, comtessa de Palamós i “empresària tèxtil”. Era la mare d’Estefania de Requesens, baronessa catalana.
- Es conserven 102 cartes de l’epistolari en català entre mare i filla, i recullen un testimoni únic de la vida a la cort de l’emperador Carles I, i les experiències de l’àmbit quotidià de dues dones.
- Hipòlita encara encarna el paper de dona medieval que es fa càrrec de tot el seu territori i pren decisions, mentre que Estefania és ja una dona renaixentista, en un àmbit cortesà.
- Obra que s’enmarca en la tradició dels epistolaris de reines i nobles.

Rosa Trincares (XVIII)

- És significativa perquè en aquest segle era difícil trobar obres en català i, més encara, escrites per una dona.
- Es conserva d'ella un romanç al pròleg del llibre *Epítome del Origen y Grandezas del Idioma Valenciano*, de Carles Ros.
- Sembla que Rosa Trincares és un anagrama sortit del nom de la poetessa valenciana Narcissa Torres, de la qual quasi no es té informació.
- Al poema, a banda d'un elogi al treball de Carles Ros, també hi ha una defensa del valencià i una reivindicació d'escriure amb la seva condició de dona.

Segele XIX

Maria Josepa Massanés (1811)

- Escriptora i poeta tarragonina.
- Va ser autodidacta (va aprendre llatí, francès i italià), i una gran defensora del dret de les dones a l'educació.
- Un poema seu, *El beso maternal* (1837), traduït a l'anglès, fou inclòs com a lectura recomanada a les escoles públiques de Nova York.
- Abans de 1858 ja va canviar del castellà al català als seus escrits. Amb el seu poema *Creure és viure* va obtenir el premi extraordinari als Jocs Florals de 1863.
- És una de les introductores (junt amb Carme Karr) del feminisme a Catalunya a través de la revista *Feminal*.
- Cal relacionar-la amb la *Hermandad Lírica*, una xarxa de dones poetes durant el Romanticisme que es van relacionar i donar suport a través de les cartes i de la literatura. Carolina Coronado, Amalia Fenollosa, Vicenta García Miranda...

Dolors Monserdà (1845)

- Va rebre educació burgesa de l'època, i va escriure en castellà fins als 30 anys, quan es va passar al català.
- Van conrear molts gèneres literaris: poesia, narrativa curta i llarga, teatre, assaig...
- Va ser premiada diverses vegades als Jocs Florals, i va ser la primera dona a presidir-ne uns, el 1909.
- Va ser activista i impulsora d'iniciatives de caràcter social feminista. Les seves posicions eren inspirades per la doctrina social de l'Església i per la burgesia.
- “La fabricant”.
- Va ser molt amiga de Maria Josepa Massanés, de qui va publicar una biografia, i també estava molt relacionada amb Carme Karr.

Carme Karr (1865)

- Periodista, escriptora, feminista, pacifista, musicòloga i publicista catalana.
- Nascuda a Barcelona, de pare francès i mare italiana. Es va educar a cavall entre Barcelona i Perpinyà.
- Una de les promotores més importants del feminisme català de principis del XX, va portar a terme moltes iniciatives que defensaven uns ideals feministes i pacifistes.
- Creadora i directora de la revista *Feminal*, suplement mensual de *La Il·lustració Catalana*, i va ser una eina per la visibilització de les contribucions femenines.
- Va conrear la novel·la, la narrativa curta, infantil i juvenil, el teatre, l'assaig, i va compondre algunes peces musicals. Destaquem les novel·les *De la vida d'en Joan Franch* (1913) i *La fi del lliure* (1924).
- Va donar xerrades a l'Ateneu Barcelonès, junt amb Dolors Monserdà i Maria Josepa Massanés, defensant el dret de les dones al vot i a l'educació.

Caterina Albert (1869)

- Va néixer a una família burgesa, i va ser més aviat autodidacta.
- *La infanticida*, la negació del premi als Jocs Florals, i el naixement de Víctor Català.
- Va escriure poesia, teatre i narrativa curta i llarga, al llarg de tres etapes literàries: modernisme, etapa prèvia a la Guerra Civil, i postguerra.
- El 1917 va presidir els Jocs Florals de Barcelona, també va formar part de l'Acadèmia de la Llengua Catalana i va ser elegida membre de la Real Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.
- Algunes de les seves amistats van ser Regina Opisso, María Luz Morales, Mercè Rodoreda i Aurora Bertrana, entre altres.

Clementina Arderiu (1889)

- Poeta catalana, va néixer a una família d'argenters, i va estudiar llengües, música i l'ofici familiar.
- Va viatjar, junt al seu marit l'escriptor Carles Riba, per Alemanya, Itàlia, França i Grècia.
- Van viure 4 anys exiliats a França, van tornar a Catalunya l'any 1943, i casa seva va esdevenir un punt de referència de la resistència cultural al règim.
- La seva poesia es caracteritza pel seu caire alegre i musical. La seva obra és molt útil per les classes de CLE.
- Cal mencionar la seva amistat amb dones com les pintores Olga Sacharoff, Soledad Martínez, Marie Laurencin, Dagoussia i Ángeles Santos, les escultores Lluïsa Granero i Maria Llimona, o l'escriptora Elisabeth Mulder, entre altres.

Aurora Bertrana (1892)

- Música i líder de banda, escriptora, aventurera, activista feminista...
- Va néixer a Girona, filla de l'escriptor Prudenci Bertrana, i quan va acabar l'escola volia ser escriptora. El seu pare es va negar, i va estudiar violoncel a Catalunya i a Suïssa.
- Va crear la orquesta "Jazz Women", considerada la primera *jazz band* formada íntegrament per dones a Europa. El 1924 va publicar els seus primers textos a *La Veu de Catalunya*.
- El 1925 es va casar amb un enginyer suís i va decidir abandonar la música per poder dedicar-se a la literatura. Van marxar a la Polinèsia francesa i van visitar diversos llocs d'Oceania, així com Martinica, Panamà, etc.
- Va escriure reportatges sobre els viatges i cal destacar el llibre *Paradisos oceànics*, que va ser tot un èxit. També els contes *Peikea: princesa caníbal*, i altres contes oceànics.
- Va col·laborar en la creació del Lyceum Club de Barcelona, i va participar activament en política (ERC). El 1938 es va exiliar sola a Suïssa i va tornar el 1949. Va continuar publicant fins a la seva mort.
- Carme Karr, Katherine Mansfield, Maria Pi de Folch, Carme Montoriol, Enriqueta Sèculi...

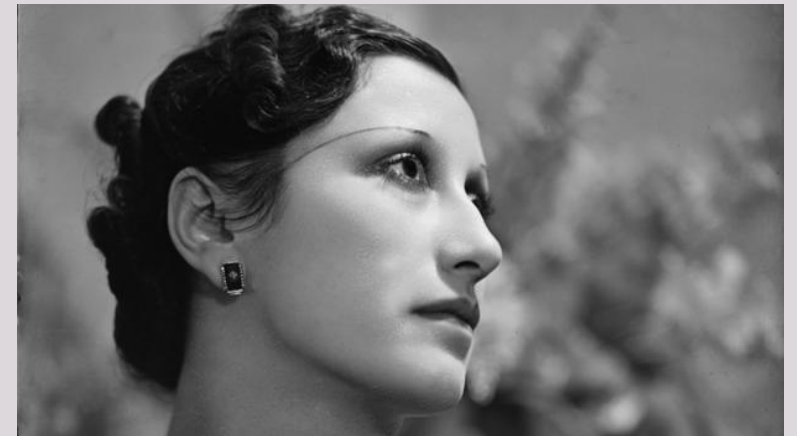

Segele XX

Rosa Maria Arquimbau (1909)

- Escriptora, periodista i feminista catalana.
- Va escriure narrativa curta i llarga, teatre, poesia així com reportatges, columnes i altres publicacions periodístiques.
- Va començar a escriure als 13 anys, i amb 19 va publicar el recull de contes *La dona dels ulls que parlen*. També llibres com *Prostitució: des d'allò de la poma fins als nostres dies*.
- Un dels aspectes més originals de la seva obra és la barreja de gèneres.
- Va lluitar per aconseguir el sufragi femení a Espanya. Va ser presidenta del "Front únic femení esquerrista" i militant d'Esquerra Republicana.
- Maria Dolors Bargalló, Anna Murià, Aurora Bertrana, Maria Pi de Folch, Enriqueta Sèculi...

Montserrat Abelló (1918)

- Poeta i traductora catalana.
- Exiliada a França, Regne Unit i Xile, on va viure uns 20 anys.
- Va tornar a Barcelona l'any 1960 i va començar a escriure els seus poemes. Va ser traductora, entre d'altres, de Sylvia Plath i va estar influïda per la seva obra.
- Va traduir a l'anglès les obres de clàssics catalans com Mercè Rodoreda, Maria Àngels Anglada, Maria Mercè Marçal i Olga Xirinacs.
- Destaquem el poemari *Dins l'esfera del temps*.
- Molt compromesa amb el feminisme, va ser una de les fundadores del Comitè d'Espectores del Centre Català del PEN el 1995.
- Ha rebut nombrosos premis, com la Creu de Sant Jordi i el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes.

Maria Aurèlia Capmany (1918)

- Novel·lista, dramaturga, assagista, traductora, activista cultural, actriu, feminista, política: va ser una dona excepcionalment polifacètica.
- Va guanyar diversos premis amb les seves novel·les, com el Premi Sant Jordi 1968 per *Un lloc entre els morts*.
- Va fundar el 1959 l'Escola d'Art Dramàtic Adrià Gual amb Ricard Salvat. Hi va exercir de professora, d'actriu, de directora, i hi va estrenar obres pròpies.
- Com a assagista sobresurt per les seves obres sobre la situació de la dona. Destaquem la novel·la *Feliçment jo sóc una dona* (1969) i la novel·la juvenil *La rialla del mirall* (1989).
- Va escriure també narrativa infantil, guions per televisió i, fins i tot, va fer un còmic junt amb Avel·lí Artís-Gener.
- Va ser regidora i responsable de les àrees de Cultura i d'Edicions a l'Ajuntament de Barcelona.

Teresa Pàmies (1919)

- Va escriure novel·la, assaig, articles periodístics, va ser locutora de ràdio, traductora, i activista feminista.
- Va ser una de les dirigents de les Joventuts Socialistes Unificades de Catalunya i fa fundar, amb altres companyes, l'Aliança Nacional de la Dona Jove i el butlletí *Juliol*.
- Es va exiliar a països com França, Cuba, Mèxic o Txecoslovàquia, abans de tornar a Barcelona el 1971, 30 anys després, on es va dedicar a la literatura.
- Ha rebut diversos premis, entre ells, el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes el 2001.
- Destaquem els escrits *Testament a Praga* (1970) o *Quan érem refugiats* (1975).
- Federica Montseny, Margarida Abril, Margarita Nelken...

Maria Beneyto (1925)

- Poeta i novel·lista valenciana, va viure fins als 12 anys a Madrid.
- Des d'un punt de partida castellanoparlant (casa, escola, formació autodidacta), va optar per un bilingüisme (castellà – valencià) a la seva producció literària. “En valencià escric més a gust però amb més esforç”.
- Va anar adoptant una consciència cada vegada més forta de les constriccions culturals i morals pel fet de ser dona.
- És una de les principals figures de la *Generació del 50*, que va estar reconeguda al mateix nivell que Joan Fuster o Sanchis Guarner, però ha estat oblidada i només ara es comença a recuperar.
- Destaquem el poemari *Ratlles a l'aire* (1956) i la novel·la *La dona forta* (1967). Encara té algunes obres inèdites, com la novel·la *Ofelia 25* i alguns poemes. L'empremta de la Guerra Civil hi és molt present a la seva obra.
- Ana Maria Matute, Matilde Llòria, Rosa Maria Rodríguez Magda, Carmelina Sánchez-Cutillas...

Maria Àngels Anglada (1930)

- Poeta, novel·lista, traductora, crítica i assagista literària catalana.
- *El violí d'Auschwitz*, que compta amb una quinzena de traduccions a altres llengües, i *Quadern d'Aram*, han tingut la fortuna d'entrar en els plans de lectura del Departament d'Educació de Catalunya.
- Llicenciada en Filologia Clàssica, va tenir sempre un enorme interès pel món clàssic que la va portar a escriure obres divulgatives.
- Va ser membre numerari de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans.
- Ha estat guardonada amb diversos premis oficials, com el Premi de la Crítica de narrativa catalana, i se li ha dedicat una càtedra a la Universitat de Girona.
- Núria Albó, Anna Maria Velaz, Carme Montoriol...

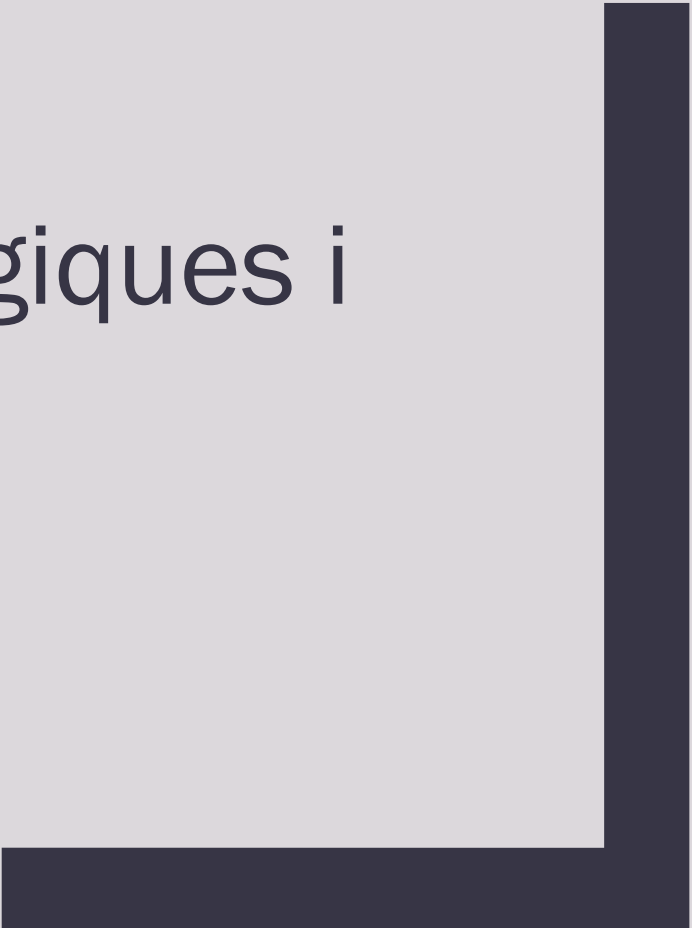

Segle XX: clàssiques i contemporànies

- Mercè Rodoreda (1908)
- Isabel-Clara Simó (1943)
- Montserrat Roig (1946)
- Maria Antònia Oliver (1946)
- Carme Riera (1948)
- Maria Barbal (1949)
- Maria-Mercè Marçal (1952)
- Imma Monsó (1959)
- Lluïsa Cunillé (1961)
- Begonya Pozo (1974)
- Marta Rojals (1975)
- Bel Olid (1977)
- Eva Baltasar (1978)
- Najat el Hachmi (1979)

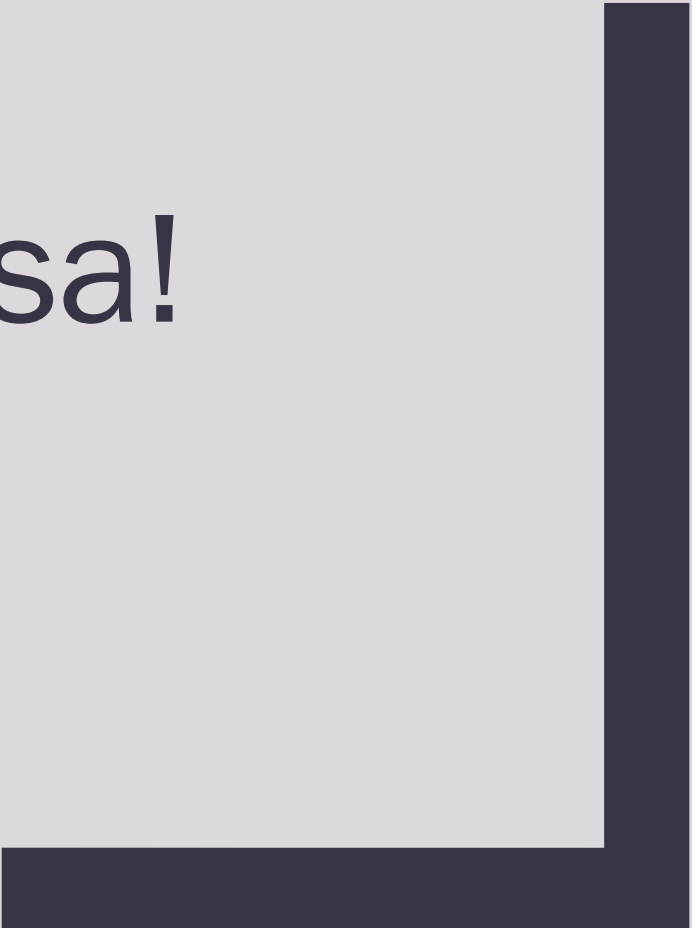
3. Indicacions metodològiques i didàctiques

3. Indicacions metodològiques i didàctiques

- No han d'aparéixer com una **excepcionalitat** en mig d'una literatura d'homes.
- Caldria presentar-les sempre en un **context** literari també femení.
- **Genealogia**: establir relacions, tant en gènere com temàtiques, amb autors anteriors.
- **Profunditat històrica**: tenir en compte que els fits de les escriptores actuals són també fruit de l'herència del passat. Hem de conèixer tota aquesta tradició literària.

(López-Navajas, 2014)

1 minut de pausa!

4. Exemples pratiques

4. Exemples pràctics

1. Poesia, segle XII. Beatriu de Dia
2. Prosa, segle XV. Maria de Castella
3. Epístola, segle XVI. Estefania de Requesens
4. Article periodístic, segle XX. Rosa Maria Arquimbau

❖ Exemple 1. Beatriu de Dia (Comtessa de Dia) – Segle XII

Tinc un desfici, ai, inclement,
pel cavaller que m'ha servit.
Massa l'he amat, m'ha malferit,
vull que tothom en tingui esment.
Ara veig que sóc traïda
car no li he dat el meu amor.
Per ell jo visc en plany i enyor
en llit o quan vaig vestida.
Voldria haver-lo avarament
entre mos braços nu una nit.
Feliç seria en el meu llit
si jo li fos coixí plaent.
Més que Blancaflor, ferida
per Floris, cerco el seu favor,
car jo li ofreno cor i amor,
el seny, els ulls i la vida.
Oh bell amic ple de dolçors!
Quan us trindré vora el meu cor?
Si amb vós jagués, quin bell deport!
Quin bes, el meu, més amorós!
Sapigueu que goig hauria
si us tingués en lloc del marit
sols que em juréssiu, penedit,
de fer ço que jo voldria.

❖ Exemple 1. Beatriu de Dia (Comtessa de Dia) – Segle XII

Tinc un desfici, ai, inclement,
pel cavaller que m'ha servit.
Massa l'he amat, m'ha malferit,
vull que tothom en tingui esment.
Ara veig que sóc traïda
car no li he dat el meu amor.

*Per ell jo visc en plany i enyor
en llit o quan vaig vestida.
Voldria haver-lo avarament
entre mos braços nu una nit.
Feliç seria en el meu llit
si jo li fos coixí plaent.*

Més que Blancaflor, ferida
per Floris, cerco el seu favor,
car jo li ofreno cor i amor,
el seny, els ulls i la vida.
Oh bell amic ple de dolçors!
Quan us trindré vora el meu cor?
Si amb vós jagués, quin bell deport!
Quin bes, el meu, més amorós!

*Sapigueu que goig hauria
si us tingués en lloc del marit
sols que em juréssiu, penedit,
de fer ço que jo voldria.*

Proposta didàctica (A2, B1, B2)

1. Breu introducció sobre les trobadores i els trobadors.
2. Poema de Beatriu de Dia. Lectura i comprensió del poema. Es treballa una versió amb buits per omplir, i s'escolta el poema musicat (diapositiva següent).
3. Algunes característiques de les composicions de les trobadores. Paral·lelismes amb referents femenins medievals (o històrics) del país o la llengua on s'ensenya català.
4. Text periodístic actual adaptat “Els trobadors moderns porten la música als carrers” (ara.cat), amb un exercici de comprensió escrita.
5. Debat sobre l'avui dels artistes.

Poema amb buits per omplir

Tinc un desfici, ai, inclement,
pel ____1____ que m'ha servit.
Massa l'he amat, m'ha malferit,
vull que tothom en tingui esment.
Ara veig que sóc traïda
car no li he dat el meu ____2____.
Per ell jo visc en plany i enyor
en llit o quan vaig vestida.
Voldria haver-lo avarament
entre mos ____3____ nu una nit.
Feliç seria en el meu llit
si jo li fos coixí plaent.
Més que Blancaflor, ferida
per Floris, cerco el seu favor,
car jo li ofreno cor i amor,
el seny, els ulls i la ____4____.
Oh bell amic ple de dolçors!
Quan us trindré vora el meu cor?
Si amb vós jugués, quin bell deport!
Quin bes, el meu, més amorós!
Sapigueu que goig hauria
si us tingués en lloc del ____5____
sols que em juréssiu, penedit,
de fer ço que jo voldria

1. Cavaller
2. Amor
3. Braços
4. Vida
5. Marit

<https://youtu.be/N2F1M5jeFeU?t=35>

<https://www.youtube.com/watch?v=C5Qpsy8M0Jo>

"Els trobadors moderns porten la música als carrers"

[Fragments de l'article publicat a ara.cat el 12/5/2014]

Jordi Daniel, un músic de carrer de 37 anys, ataca una emotiva versió de la cançó *Em trenco*, d'Eduard Canimas, que ressona amb força pel carrer Nou de Girona. Quan acaba la interpretació, apareix la dependenta d'una botiga de roba propera, li deixa un bitllet de deu euros dins la funda de la guitarra on s'acumulen les propines i li confessa que l'ha fet plorar. "Al carrer passen coses màgiques i de seguida ets conscient de si transmetes alguna cosa", assegura aquest músic d'Igualada seduit per la mítica rebel del trobador. Daniel n'ha passat de tots colors actuant pels carrers des que, amb 22 anys, se'n va anar a estudiar cant a Madrid, on ha tocat al metro i al parc del Retiro. "A Madrid m'han pegat, m'han escopit, m'han trencat la guitarra, però és una excepció, normalment el que reps és molta humanitat. La gent t'ofereix un lloc per dormir i per dutxar-te, i molt sovint et conviden a dinar". També ha rebut un bon nombre de denúncies pel fet de tocar sense permís.

Les facilitats que Girona ofereix als músics són, a parer de Josep Reig, president de l'Associació Professional de Músics de Catalunya (Musicat), una idea fantàstica. "Estem tan malament que no perseguir la música ni criminalitzar-la ja és una bona notícia", diu Reig, músic de Tortellà que toca amb el conjunt Boogie-Woogie. "Girona, a diferència d'altres ciutats, ha sabut apostar per la música, pels festivals i per la cultura en general perquè s'adona que hi ha un retorn de la inversió", diu Reig. El president de Musicat assegura que moltes capitals europees visibilitzen la música als carrers perquè això ofereix un plus de qualitat a les ciutats.

La pujada de l'IVA ha fet que cada cop sigui més difícil guanyar-se la vida exclusivament fent de músic. La majoria ho combinen amb la docència o amb altres feines que no tenen cap relació amb la música. El president de Musicat, que agrupa uns 3.500 músics de tot Catalunya, assegura que la música als locals continua estant molt perseguida per les diferents ordenances municipals i per les lleis estatals. "En aquest aspecte som a la cua d'Europa. El sol fet que encara estiguem sota la normativa del *régimen especial de artistas y toreros* ja ho diu tot. Però també tenim un problema general d'educació cultural, ja que la gent es continua descarregant música de franc d'internet". Reig hi veu també un problema d'horaris i creu que caldria avançar l'hora d'inici dels concerts i de l'obertura dels locals musicals. "Si no és negra nit sembla que no s'hagi de poder fer cap concert. I als músics no ens faria res anar a dormir més aviat".

Comprensió escrita:

	V	F
Daniel ha passat per moltes situacions difícils tocant a locals de música.		
A Girona no hi ha gaire facilitats pels músics.		
Moltes grans ciutats d'Europa promouen la presència de músics als carrers.		
Tot i que la pujada d'impostos fa més complicada la vida dels artistes, poden guanyar-se la vida exclusivament amb la música.		
Espanya està molt per darrere d'Europa respecte a la normativa de música als locals.		
Un dels problemes destacats és el fet que els concerts sempre comencen molt tard.		

Debat en grups de 3: “L'avui dels artistes”.

- Quina creieu que és la situació dels artistes, segons l'article?
- Què faríeu per millorar la seva situació?
- Quines mesures posaríeu en marxa als locals? I quina normativa per al carrer?
- Creieu que l'espai públic és un bon lloc per a aquestes activitats? Què faríeu per promocionar-lo o per prohibir-ho?
- Compareu la situació descrita a l'article amb la dels músics i artistes al vostre país.

Altres idees per treballar la poesia

- Aprendre una part d'un poema de memòria i recitar-lo en grup.
- Comptar les síl·labes dels versos.
- Observar el tipus de rima del poema.
- Buscar figures retòriques senzilles: metàfores, comparacions, sinestèsies, hipèrboles, anàfores...
- Parlar de la temàtica del poema i enllaçar-la amb aspectes actuals o que són importants per l'alumnat.
- Parlar d'altres poetes que tracten temàtiques similars.

❖ Exemple 2. Maria de Castella – Segle XV

Saragossa, 26 gener 1440. Lletres reials originals.

(Adaptació meva)

Homes ilustres, en el dia de Carnestoltes i alguns precedents acostumen a passar escàndols i inconvenients massa grans, donant ocasió al Joc de les taronjades. Heu vist com, per gràcia de Déu, alguns que estan aquí i han fet aturar aquest joc han parat els inconvenients i escàndols esmentats tenint en compte el bé públic d'aquesta Ciutat. Us preguem que sol·liciteu urgentment els jutges, els alcaldes i altres oficials d'aquesta Ciutat que ofereixin una solució pels canals habituals, per tal que tots els inconvenients i escàndols s'aturin. Us informo que, a més del mèrit que rebreu pel benefici públic, també ho apreciarem com a servei.

(Versió original)

Prohomens perque en lo die de Carnestoltes e alguns precedents dies se acostumen seguir scandols e inconvenients massa grans donant occasio lo joch deles taronjades E haiats vist com per gracia de deu unos essent aqui e fahent cessar lo dit joch han cessats los dits inconvenients e scandols havent a cor lo be publich de aqueixa Ciutat. Vos pregam sollicitets diligentment lo veguer e batle e altres oficials de aqueixa Ciutat que per los remeys acostumats provescan en les dites coses Affi que tots inconvenients e scandols cessen Avisant vos que ultra lo merit que haurets del benefici publich vos ho reputarem a servey.

Opcions per treballar a classe (A2)

- Lectura i comprensió del text de Maria de Castella. Breu explicació d'aquest personatge històric.
- Pluja d'idees sobre festes populars:
 - Quines festes coneixem a zones catalanoparlants? Importància del foc, el menjar i els animals.
 - Festes vinculades amb el menjar, com els Enfarinats o la Tomatina, i relacionades amb la Taronjada.
 - Vídeo sobre els Enfarinats d'Ibi:
https://www.youtube.com/watch?v=Dt1O4_zvvsQ
- Parlem de les festes de l'alumnat:
 - Festes tradicionals del país on estem ensenyant català. Per grups poden explicar una diferent; cada estudiant fa una redacció a casa sobre una festa popular, etc.
 - Debat sobre festes que s'han hagut de modificar o suprimir: maltractament animal, perill per als participants...

❖ Exemple 3. Estefania de Requesens – Segle XVI

Carta a la seva mare, Hipòlita Roís. Verola i rosa, 27 de maig de 1534.

(Adaptació meua)

Molt il·lustre senyora:

[...] Lluïset, que Déu el guardi, està molt bé, millor que mai. Continua aprenent i besa les mans de sa senyoria mil voltes. A causa seva no ens atrevim a entrar encara a Barcelona perquè sempre hi ha rosèola i verola i, a banda, les febres que hi sol haver aquí ens fan estar perplexes [...]. Havíem pensat en tenir el nen en alguna torre prop de la ciutat, i hem sabut que a tot arreu hi ha verola negra.

(Versió original)

Molt egrègia senyora:

[...] Lluïset està molt bo, guard-lo Déu, i més que mai sia estat. Continua son aprendre i besa les mans de sa senyoria mil voltes. Per causa sua no gosam entrar encara en Barcelona perquè tostemps hi ha rosa i verola i, d'altra part, les Febres que hi sol haver ací nos fan estar en perplex [...]. Havíem pensat de tenir lo xic en alguna torre prop de la ciutat, i havem sabut que pertot hi ha de la negra verola.

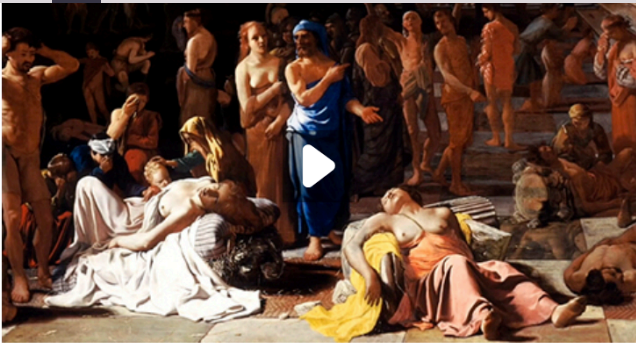
Opcions per treballar a classe (A2, B1)

■ Relacions familiars:

- Com li parla Estefania a sa mare? Breu explicació de la història i context d'aquestes dues dones.
- Com li parleu als vostres avis? I els vostres pares, als seus? Com han canviat aquestes fórmules al llarg del temps? Penseu que en tots els països són iguals?
- Quines són les fórmules per escriure cartes, correus, etc.?

■ Pandèmies:

- Quines altres grans pandèmies coneixem?
- <https://www.ccma.cat/tv3/pandemies/>
- Debats:
 - Creieu que és més dur passar una pandèmia avui en dia o en èpoques anteriors?
 - Quins aspectes us van ajudar més en temps de confinament? Què vau trobar més a faltar?
- Experiències personals amb la COVID-19 o el confinament.

La plaga d'Atenes, la primera epidèmia documentada (430 aC)

És cert que en alguns llibres antics, com la Bíblia, hi ha mencions d'algunes pestes. Però la primera epidèmia de què tenim constància històrica va ser al segle V abans de la nostra era, i va passar a Grècia. La història la recorda com "la plaga d'Atenes", i en va quedar constància escrita.

La pesta antonina (165 dC)

L'imperi Romà, en el moment de màxima esplendor, dominava un territori molt ben comunicat on vivien més de 60 milions de persones. A més, tenia una capacitat militar que, al segle II, el feia imbatible. Però aquelles legions romanes segurament van ser les portadores de la pitjor epidèmia de l'època.

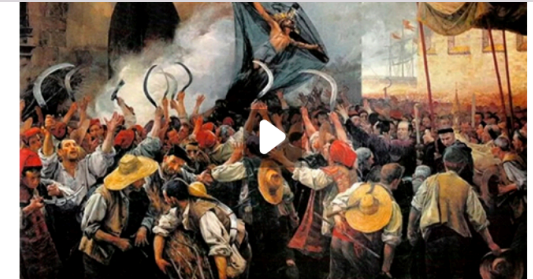
La pesta negra, la pandèmia més devastadora (1348)

Al llarg de la història, la humanitat ha patit crisis sanitàries molt importants, algunes molt més greus que la que estem vivint ara. I totes han deixat petjada. Després d'uns quants segles sense cap pandèmia, el 1348 va arribar la primera gran pesta medieval: la pesta negra.

La pesta de la guerra dels Segadors (1651)

Si repassem la història de les epidèmies, les provocades per la pesta van ser les més importants no solament de l'Edat Mitjana, sinó també de l'època moderna. De fet, el bacteri que la produeix no es va aïllar fins a finals del segle XIX i no va tenir tractament fins l'arribada de la penicil·lina i els altres antibiòtics, ja en el segle XX. Però, fins aleshores, la pesta va anar provocant epidèmies molt greus, com la que hi va haver a Catalunya durant la Guerra dels Segadors. Les tropes que hi combatien van portar la pesta a Barcelona. L'epidèmia es va allargar durant 4 anys i es va afegir a la fam i als efectes del conflicte bèl·lic.

Una vacuna contra la verola

La verola va ser un malson per a la humanitat, des de l'antiguitat fins al segle XVIII. I potser per això es va convertir en el gran repte per a la medicina moderna. Els científics i els metges van haver de posar tot el seu enginy per vèncer-la. I d'una manera que avui ens sembla, si més no, curiosa. Si no, ja ens diran què hi feien un metge català i un de valencià amb una vintena de nens orfes dins d'un vaixell rumb a les Amèriques.

La febre groga del 1851

Durant el segle XIX, la medicina encara era molt precària i no tenia capacitat per combatre les epidèmies. No va ser fins al segle XX que es van començar a desenvolupar vacunes eficaces contra, per exemple, la febre groga. Però, de vegades, s'hi afegia una certa negligència. Com en el cas de l'epidèmia de febre groga que va colpejar Barcelona i Tortosa, aviat farà dos-cents anys, i que va arribar, probablement, en un barco procedent de l'Havana.

Opcions per treballar a classe

■ Malalties:

- Quins són les malalties més comunes hui en dia? I les més perilloses?
- Coneixeu o utilitzeu remeis naturals? Quins utilitzen/utilitzaven a casa vostra?
- Creieu que els remeis naturals s'estan tornant a posar de moda?
- En parelles: una persona s'inventa uns símptomes i l'altra dona consells (perífrasis d'obligació).
- Lectura sobre el sistema sanitari a zones catalanoparlants.
- Debat sobre les diferències entre diferents sistemes sanitaris.

❖ Exemple 4. Rosa Maria Arquimbau – Segle XX

“Els memorialistes de la Virreina”, article periodístic publicat a *Imatges*, 16 de juliol de 1930.

A l'hora d'anar al mercat és quan els arriba la feina, als memorialistes de la Virreina.

Sovint a la vora de les cabines se sent sospirar allò tan antic i tan tronadet d'aquell senyor que es deia Campoamor: "¡Quién supiera escribir!", i de seguida li encomanen al memorialista: "Digui-li que...".

Això, és poc més o menys el que acostumen a dir les criades que encarreguen una lletra setmanal per al soldat que l'han destinat a qualsevol altra religió.

Però no totes les lletres parlen d'amor. Se n'escriuen de tots els caires. Qüestions d'herències, de parentius, de malalties, en fi, tota mena de temes.

Naturalment que les criades sumen el major nombre en la clientela del senyor Miquel Capdevila, que és el memorialista més antic i que porta cinquanta anys (ara en té 78) escrivint lletres per l'ínfima quantitat de seixanta cèntims.

–Són homes o dones els que li encarreguen més lletres? –li preguntem.

–Per un igual –ens respon–, si fa no fa tants homes com dones. N'hi ha molts que no són analfabets i es fan escriure les lletres per diversos motius, per exemple, aquests sempre encarreguen memorials i escriptures, instàncies o bé lletres en francès.

–I mai no hi ha hagut ningú que li demanés d'escriure cap anònim? –inquirim.

–Ja ho crec. Això és precisament el que demanen més i fins sembla que s'hagi donat de moda. Però això ho hem de refusar sempre amb tot i haver-hi ara tanta crisi...

–I s'ha fixat a quines regions pertanyen principalment els seus parroquians?

–Generalment –diu–, són aragonesos i valencians i algun que altre gallec. De catalans, poquíssims, els menys.

–Ha dit que hi havia crisi en l'actualitat? I això, doncs, a què és degut? Tal vegada és que hi ha menys analfabets, sortosament?

–I ca –fa el senyor Capdevila amb un gran pessimisme–. Això és degut a que no hi ha diners, vet ací. Perquè d'analfabets n'hi ha molts, massa, per una ciutat de les pretensions de la nostra, amb una Exposició que ha costat tants milions i una plaça de Catalunya que... etc., etc.

El mateix senyor Capdevila diu que com a bon ciutadà se sent una mica avergonyit dins de la seva cabina en plena Rambla. I que per ciutadania les cabines no haurien d'existir. I que un Ajuntament que vota tants milers de pessetes per unes lluminàries de més o menys bon gust, bé podria votar-ne unes quantes per combatre l'analfabetisme.

Li donem les gràcies per haver respost a les nostres preguntes i abans d'acomiar-nos encara li preguntem:

–Vostè escriu en català també?

–I és clar –contesta–, com a bon fill d'aquesta terra.

–I mai no hi ha hagut ningú que li demanés d'escriure cap anònim? –inquirim.

–Ja ho crec. Això és precisament el que demanen més i fins sembla que s'hagi donat de moda. Però això ho hem de refusar sempre amb tot i haver-hi ara tanta crisi...

–I s'ha fixat a quines regions pertanyen principalment els seus parroquians?

–Generalment –diu–, són aragonesos i valencians i algun que altre gallec. De catalans, poquíssims, els menys.

–Ha dit que hi havia crisi en l'actualitat? I això, doncs, a què és degut? Tal vegada és que hi ha menys analfabets, sortosament?

–I ca –fa el senyor Capdevila amb un gran pessimisme–. Això és degut a que no hi ha diners, vet ací. Perquè d'analfabets n'hi ha molts, massa, per una ciutat de les pretensions de la nostra, amb una Exposició que ha costat tants milions i una plaça de Catalunya que... etc., etc.

El mateix senyor Capdevila diu que com a bon ciutadà se sent una mica avergonyit dins de la seva cabina en plena Rambla. I que per ciutadania les cabines no haurien d'existir. I que un Ajuntament que vota tants milers de pessetes per unes lluminàries de més o menys bon gust, bé podria votar-ne unes quantes per combatre l'analfabetisme.

Li donem les gràcies per haver respost a les nostres preguntes i abans d'acomiar-nos encara li preguntem:

–Vostè escriu en català també?

–I és clar –contesta–, com a bon fill d'aquesta terra.

(A2 [amb adaptacions], B1, B2)

Comprensió bàsica del text:

- De quina professió són les persones que més utilitzen els serveis del enyor Capdevila? I amb quina finalitat?
- Quins són els temes sobre els quals escriu el senyor Capdevila?
- Hi ha més dones o més homes?
- Les persones que utilitzen el seu servei, no saben escriure?
- Escriu molts anònims?
- D'on són les persones que utilitzen els seus serveis?
- Segons l'article, per què les persones utilitzen cada vegada menys els serveis dels memorialistes o escriptors?

Lectura entre línies:

- Per què creieu que el senyor Capdevila es sent avergonyit a la seva cabina?
- Quines crítiques fa a l'Ajuntament de Barcelona?
- En quin idioma escriu fonamentalment el senyor Capdevila?

Aspectes relacionats:

- Imatges històriques d'escriptors a la Rambla de Barcelona. Comparació amb la Rambla d'avui en dia.
- Coneixem gent que no va aprendre a escriure?
- Quines altres professions estan desapareixent?

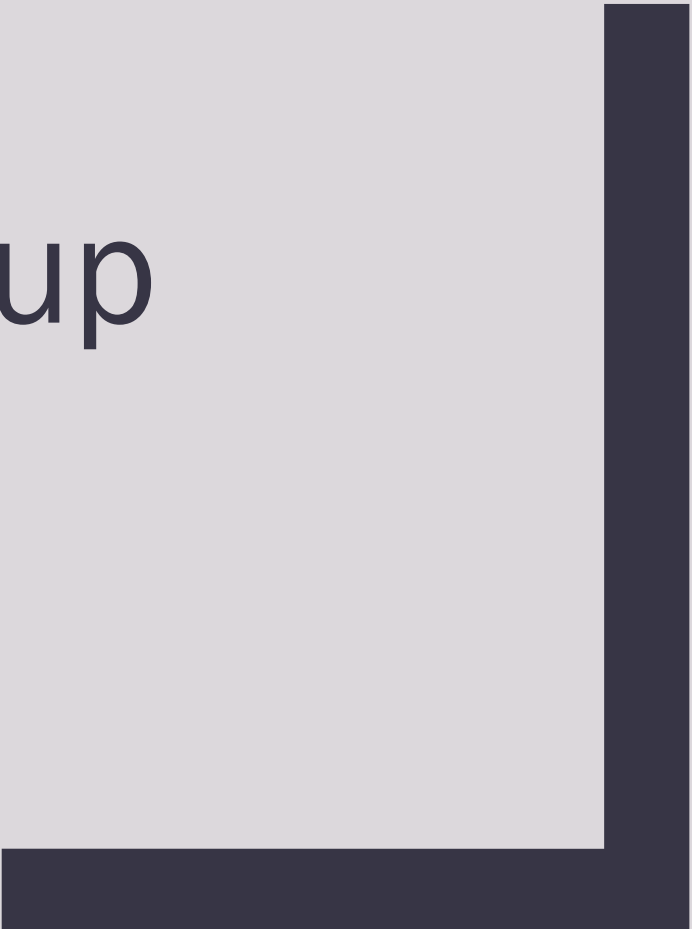
Imatges històriques de la Rambla

La Rambla de Catalunya ara

5. Treball en grup

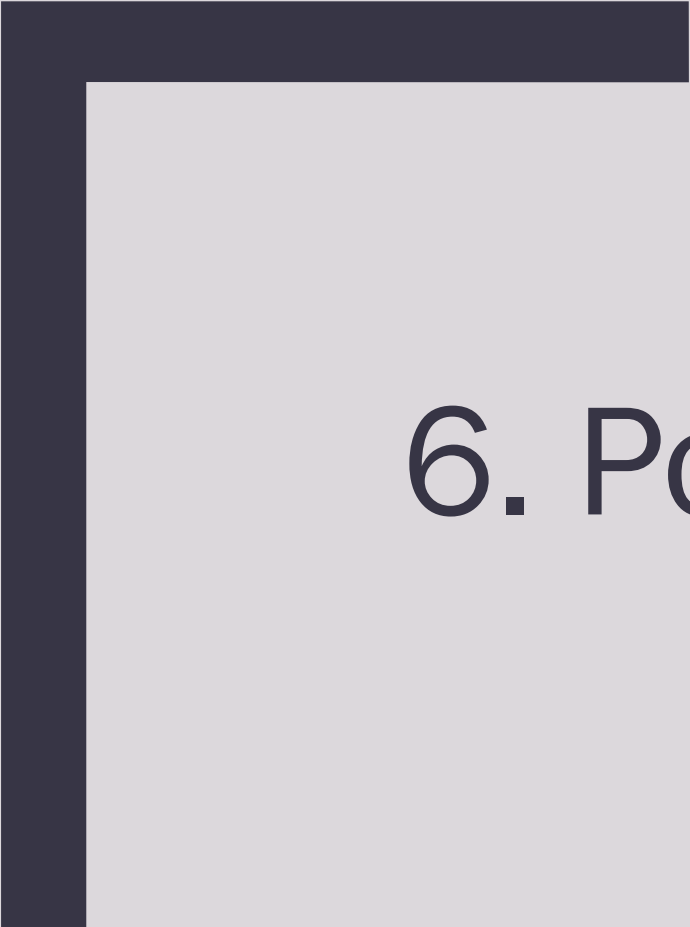

5. Treball en grup

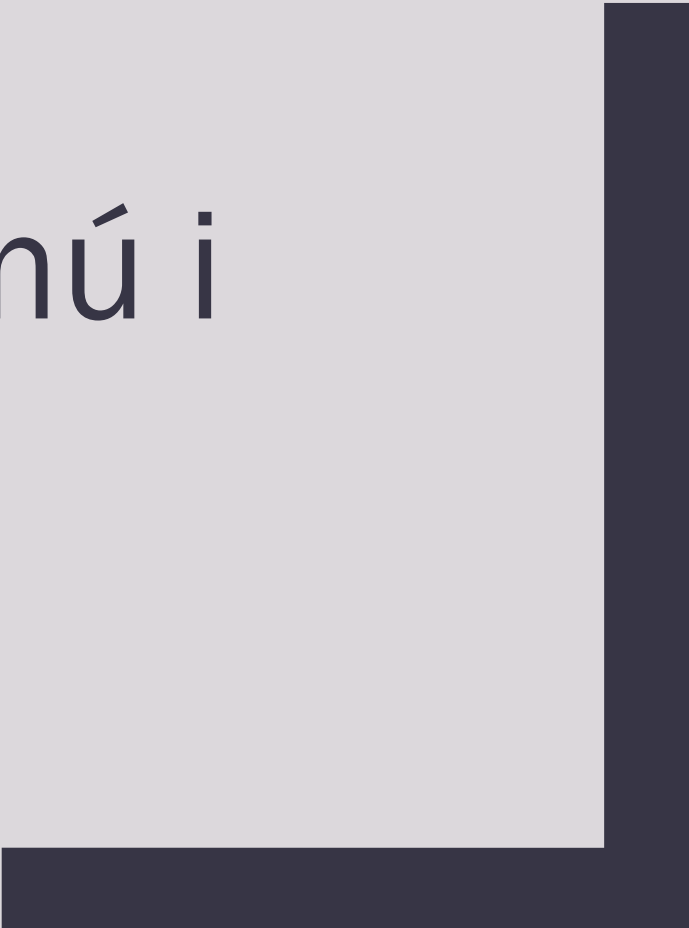
- Cada grup tindrà una selecció de 6 textos: diferents èpoques històriques, diferents gèneres, diferents autors.
- S'han de proposar activitats didàctiques a partir dels textos per treballar a qualsevol nivell de les classes de CLE (amb especial atenció als nivells A1, A2 i B1).
 - Document col·laboratiu (Framapad): tothom pot anar escrivint les seves idees. Es poden parlar entre tots, però també anar incorporant de forma individual, etc.
 - No cal fer propostes per a tots els textos. Els textos antics es poden utilitzar adaptats (no cal adaptar-los aquí).
 - No cal fer propostes didàctiques molt llargues, ni molt completes, ni que tinguin en compte totes les competències. Busqueu l'aplicabilitat a classe.
 - Poden ser propostes molt específiques (una pregunta de comprensió del text, un treball d'un aspecte lingüístic concret) o més generals (un tema relacionat sobre el qual es pot debatre, un vídeo o una pintura relacionats...).
 - Si podeu, poseu el nivell o els nivells MCERL per a cada activitat.
 - Si algú vol incorporar algun text de dona al document, serà molt benvingut.
 - Si teniu dubtes o voleu comentar alguna cosa, a través del botó “Ajuda” podré entrar a la vostra sala.
 - Tindreu també accés a un altre document (Framapad) amb els 4 exemples de dalt.
 - Proposem 20 minuts de treball en grup. Després es llegiran propostes de cada grup.

5. Treball en grup

- El document serà organitzat i compartit de forma interna per a tot el professorat de la Xarxa Llull. L'autoria de les propostes didàctiques serà, també, compartida entre tot el professorat.
- Si alguna persona prefereix que la seva aportació no quedi present al document compartit, em pot enviar un correu electrònic (lumedea@gmail.com).
- A la selecció dels textos s'ha utilitzat principalment aquestes tres obres:
 - Roig, Rosa, *València, ciutat de dones. Antologia de textos*, (em premsa).
 - Huerga, Laura (ed.), *Women Writers in Catalan: fifty contemporary authors you need to know, plus the ten classics you can't miss*, Raig Verd, 2016, p. 85.
 - Canosa Farran, Francesc i Yeste, Elena (eds.), *Dones que surten del paper: periodistes catalanes que expliquen un país*, Juneda, Fonoll, 2018, p. 181.

6. Posada en comú i conclusions

6. Posada en comú i conclusions

Llegim algunes de les propostes!

6. Posada en comú i conclusions

- Literatura i cultura sense dones = literatura i cultura empobrida i falsejada.
- No presentar-les com una excepcionalitat, sinó amb el seu context, la seva genealogia i amb profunditat històrica.
- Hem vist texts, però el mateix amb pintura, escultura, arquitectura, grafits, còmics, cinema, obres audiovisuals, música i qualsevol tipus d'obra artística i cultural.
- Un dels aspectes més importants és conèixer els textos i les obres, perquè llavors incorporar-les a classe és molt més fàcil i orgànic.
- Creació d'un repositori digital amb produccions de dones i propostes didàctiques adaptades per nivell a les aules de CLE?

Bibliografia

- Alpera, Lluís, “Reflexions entorn de la poesia de dones al País Valencià”, dins Molas, Joaquim, *Professor Joaquim Molas: memòria, escriptura, història*, Vol. 19, Publicacions Universitat de Barcelona, 2003.
- Ahumada Batlle, Eulàlia, "Les senyores feudals com a hisendades i gestores del patrimoni", *Manuscripts: revista d'història moderna*, 27, 2009, pp. 101-111.
- Bacardí, Montserrat, i Godayol, Pilar, *Les traductores i la tradició*, Vol. 4, Lleida, Punctum, 2013.
- Criado, Miryam, *La Vita Christi de Sor Isabel de Villena y la teología feminista contemporánea*, 2013, *Lemir* 17 (2013): 75-86.
- Cotoner, Lluïsa i Godayol, Pilar, 2011, *Dones Poetes*, Col·lecció Catalanes del XX56, Universitat de Vic.
- García Herrero, María del Carmen, "El trabajo de las mujeres en la Corona de Aragón en el siglo XV: valoración y defensa del mismo por la reina María de Castilla", *Temas medievales*, 20, 2012, pp. 31-66.
- Garulo, Teresa, *Diwan de las poetisas de Al-Andalus*, Madrid, Hiperión, 1986, pp. 95-96.
- Herrero, María de los Ángeles, "*Lletraferides modernes*": catàleg de les escriptors valencianes dels segles XVI-XVIII, Universitat d'Alacant, Centre d'estudis sobre la dona, 2009.
- Isabel de Villena, *Protagonistes femenines a la "Vita Christi"*, selecció de Rosanna Cantavella i Lluïsa Parra, Barcelona, laSal, 1987.
- Lacueva i Lorenz, Maria, *Elles prenen la paraula. Recuperació crítica i transmissió a les aules de les escriptors valencianes de postguerra: una perspectiva des de l'educació literària*, Tesi doctoral, Universitat de València, 2013.

Bibliografia

- López-Navajas, Ana i Roig, Rosa, “Sor Isabel de Villena: il·luminant les dones, creant genealogia”, en premsa.
- López-Navajas, Ana, “Análisis de la ausencia de las mujeres en los manuales de la ESO. Una genealogía de conocimiento ocultada”, *Revista de Educación*, 2014a, pp. 282-308.
- López-Navajas, Ana i Querol Bataller, Maria, “Las escritoras ausentes en los manuales: propuestas para su inclusión”, *Didáctica. Lengua y Literatura*, 26, 2014b, pp. 217-240. [https://doi.org/10.5209/rev_DIDA.2014.v26.46840]
- López Navajas, Ana i López García-Molins, Ángel, "El desconocimiento de la tradición literaria femenina y su repercusión en la falta de autoridad social de las mujeres", *Quaderns de Filologia. Estudis literaris*. Vol. XVII, 2012, pp. 27-40. [<http://roderic.uv.es/bitstream/handle/10550/31668/27.pdf?sequence=1>]
- Navas Ruiz, Ricardo, “Introducció”, dins Massanés i Dalmau, *María Josepa: Antología poética*, Madrid, Castalia, 1991.
- Roca, Josep Ballester, *María Beneyto i el bilingüisme literari*, *Revista de Catalunya*, nº 68, 1992, pp. 97-107.
- Roig, Rosa. *València, ciutat de dones. Antologia de textos*, em premsa.
- Rotger, Agnès, *Maria de Castella: a càrrec de la Catalunya medieval*, 2013, Sàpiens, [https://www.sapiens.cat/temes/dones/maria-de-castella_13396_102.html].
- Toldrà Parés, Montserrat, "La reina Maria, dona d'Alfons V el Magnànim. Vida i obra de govern (1401-1458)", *Pedralbes: revista d'història moderna*, 34, 2014, pp. 347-360.
- Zaragoza, Verònica, "*En vers vull desafiar...": la poesia femenina a l'àmbit català (segles XVI-XVIII): Edició crítica*", Tesi doctoral, Universitat de Girona, 2015, p. 56-57.

Referències bibliogràfiques dels textos dels exemples

Exemple 1. Beatriu de Dia, “Quin desfici, ai inclement”, versió d’Alfred Badia, dins Badia, Alfred, *Poesia trobadoresca: antologia*, Edicions 62, Barcelona, 1982.

Exemple 2. Maria de Castella, AHCB, Lletres reials originals, 1.B.IX-A-2, n. 363, dins Toldrà Parés, Montserrat, *La reina Maria, dona d’Alfons V el Magnànim: vida i obra de govern (1401-1458)*, Tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 2013, p. 578.

Fragment seleccionat a “Roig, Rosa, València, ciutat de dones. Antologia de textos (em premsa)”.

Exemple 3. Requesens, Estefania de, *Cartes íntimes d’una dama catalana del segle XVI*, pròleg, transcripció i notes a càrrec de Maite Guisado, Barcelona, Edicions La Sal, 1987, p. 39.

Fragment seleccionat a “Roig, Rosa, València, ciutat de dones. Antologia de textos (em premsa)”.

Exemple 4. Arquimbau, Rosa Maria, “Els memorialistes de la Virreina”, *Imatges*, 16 de juliol de 1930, dins Canosa Farran, Francesc i Yeste, Elena, *Dones que surten del paper: periodistes catalanes que expliquen un país*, Juneda, Fonoll, 2018, p. 61.

Moltes gràcies!

lumedea@gmail.com

Aquesta obra està subjecta a una llicència
de Reconeixement 4.0 Internacional de Creative Commons